

**Buck
Consultants
International**

**Eindrapportage
Agrokatalysator
Hoeksche Waard**

Uitgevoerd in opdracht van:
Samenwerkingsorgaan Hoeksche Waard

Buck Consultants International
Den Haag, april 2014

Inhoud

	Blz.	
1	Inleiding	1
	1.1	1
	1.2	2
	1.3	3
2	Agrocluster als fysieke verzamelplaats	4
	2.1	4
	2.2	4
	2.3	6
3	Agrokatalysator als verbindend concept	7
	3.1	7
	3.2	7
	3.3	9
4	Invulling Agrokatalysator	11
	4.1	11
	4.2	12
5	Bepalen eisen ontwikkellocaties	15
	5.1	15
	5.2	16
	5.3	17
6	Conclusies en aanbevelingen	21
	6.1	21
	6.2	22
Bijlage 1	Interviews	24

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Door middel van het project Agrocluster wil het Samenwerkingsorgaan Hoeksche Waard (SOHW) een centrale locatie ontwikkelen voor agrarische bedrijven, die zich naast de primaire productie ook bezig houden met ketenverbreding en innovaties. Onderzocht moet worden, zo staat omschreven in de startnotitie van de projectgroep, in welk deel van de Hoeksche Waard de meeste verwerking van landbouwproducten plaatsvindt voor het bepalen van de exacte ligging van het concentratiegebied. Enerzijds dienen te veel vervoersstromen binnen het gebied zelf te worden voorkomen anderzijds moet de locatie aansluiten bij de ontsluiting van de regio.

Voor het proces waren medio 2012 al diverse stappen doorlopen, waaronder:

- het opstellen van een shortlist van mogelijke wenselijke locaties;
- een verkenning van geschikte agro-gerelateerde bedrijven; uitgegaan wordt van circa 20 bedrijven;
- het peilen van het draagvlak onder de betrokken ondernemers;
- een eerste financiële analyse, waarbij vooral gekeken is naar de kosten en de dekking hiervan (onder andere via de regeling Ruimte voor Ruimte).

De uitkomsten uit voorverkenningen waren positief: meerdere bedrijven hebben onder meer aan vertegenwoordigers van LTO Noord aangegeven interesse te hebben in een gezamenlijke locatie. Aan de andere kant is er nog geen sluitende businesscase geformuleerd en is de economische haalbaarheid nog onvoldoende aangetoond. Reden temeer voor het SOHW om de positieve uitkomsten uit de voorverkenningen verder vorm te geven. Aan Buck Consultants International is de opdracht verleend voor het opstellen van een businesscase waarbij de financieel economische haalbaarheid van het project Agrocluster in beeld wordt gebracht.

1.2 Opdracht en werkwijze

In de offerte van Buck Consultants International (BCI) van juni 2012 wordt als opdracht voor de studie de Projectopdracht van het SOHW aangehaald. In het onderstaande tekstvak wordt deze toegelicht.

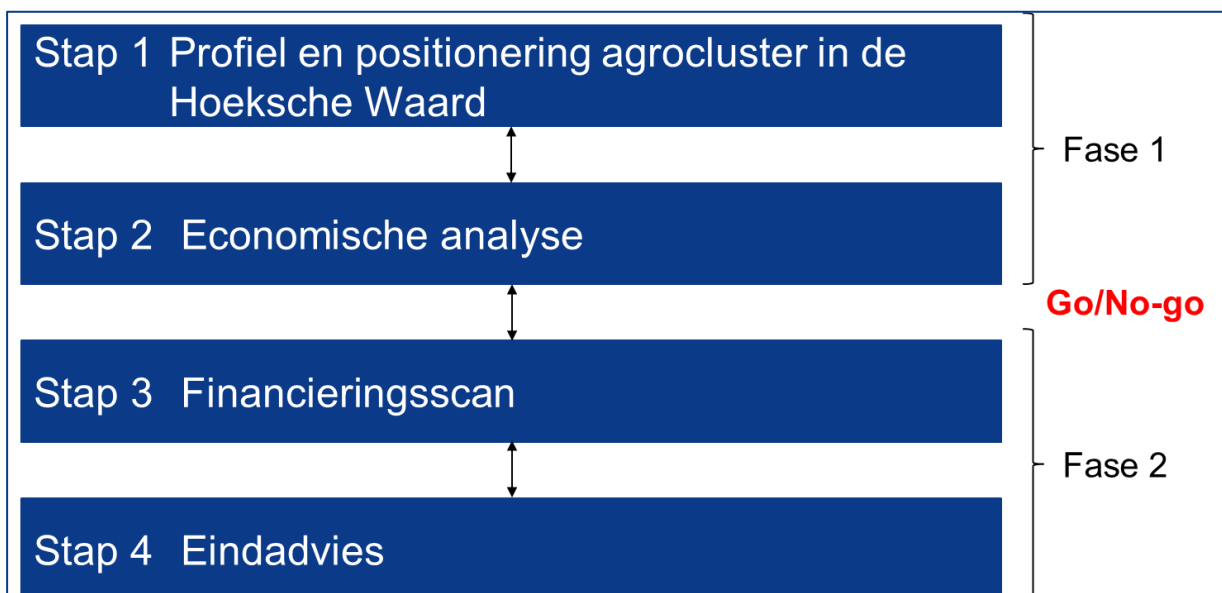
Het doel van de studie wordt samengevat door SOHW als volgt worden omschreven:

Stel een business case op voor het project Agrocluster met daarin aandacht voor:

- *Verschillende geldstromen en financiële regelingen (overheid en marktpartijen).*
- *Fasering van sanering en ontwikkeling Agrocluster.*
- *Analyse kosten en baten Agrocluster.*
- *Optimale inzet van Ruimte-voor-Ruimte regeling als financiering van de saneringsopgave.*
- *Onderzoek naar mogelijke innovaties voor bedrijven in het Agrocluster.*
- *Onderzoek naar mogelijkheden verbinden Agrocluster met glastuinbouwconcentratie en biomassa-installatie.*
- *Advies over een van de vijf potentiële locaties.*

Werkwijze

Het onderzoek is door BCI opgedeeld in 4 stappen met tussen stap 2 en 3 een go/no-go moment op basis van een inschatting van de haalbaarheid van een Agrocluster door BCI.

Voor stap 1, het profiel en de positionering, gold als basis de Structuurvisie Hoeksche Waard en de Projectopdracht. Gedurende het onderzoek bleek uit de diverse gesprekken en analyse van stukken dat het originele kader voor het Agrocluster (dat van het cluster als een fysieke locatie) niet meer volledig voldeed. In overleg met de opdrachtgever is besloten om ook een aangepast kader te toetsen onder partijen in de regio waarin het Agrocluster

neer wordt gezet als een totaalaanpak voor bedrijven in de gehele akkerbouwketen in de Hoeksche Waard. Niet zozeer één locatie moet centraal staan, maar innovatie in het akkerbouwcluster. Als titel voor dit concept is tijdens het traject voor **Agrokatalysator** gekozen. In het vervolg van dit document wordt de route naar deze nieuwe naam geschetst, de inhoud die het concept zou moeten krijgen en de aanpak en vervolgstappen die het project vraagt.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de eerste fase van het onderzoek beschreven op basis van de oorspronkelijke onderzoeksvraag. Uitgezet wordt dat een centrale locatie niet beantwoordt aan de huidige wensen van bedrijven. Hoofdstuk 3 heeft dezelfde opbouw als hoofdstuk 2, maar dan voor de brede aanpak van de Agrokatalysator, waarin innovatie centraal staat. In hoofdstuk 4 worden de beide benaderingen in een afwegingskader tegenover elkaar gezet waarna een advies volgt en vervolgstappen worden benoemd. In hoofdstuk 5 wordt op één van de vervolgstappen, namelijk de locatie-eisen, verder ingegaan. Hoofdstuk 6 ten slotte bevat de conclusies en aanbevelingen voor het vervolgtraject.

2 Agrocluster als fysieke verzamelplaats

2.1 Profiel Agrocluster

In de projectopdracht voor het Agrocluster Hoekse Waard is de volgende doelstelling en resultaatverwachting opgenomen:

Dit project is gericht op de ontwikkeling van een centrale locatie voor agrarische bedrijven die zich naast de primaire productie ook bezig houden met ketenverbreding en innovaties op het gebied van verwerking en distributie van agrarische producten. Verder dienen de bedrijven die zich gaan vestigen op het Agrocluster en dus vallen binnen dezelfde productieketen, zoveel mogelijke gebruik te maken van elkaars grond-, hulp- en reststoffen. Hierdoor wordt het financieel economische en milieutechnisch rendement vergroot.

2.2 Resultaten van interviews en research

In de eerste ronde is voornamelijk met agrarische bedrijven uit de Hoeksche Waard gesproken. De gesproken bedrijven zijn:

- Kleinjan's Aardappelen uit Goudswaard
- Van der Schee Compostbedrijf (en loonwerkers) uit Goudswaard
- Agpro Leiden, Uiengroothandel gevestigd in Piershil
- Mol Aardappelgroothandel uit Puttershoek
- Prohuis, Vastgoedontwikkelaar uit Hendrik Ido Ambacht (in het kader van een eventuele verplaatsing van Mosselman uien uit Piershil)

Uit de gesprekken komt een beeld naar voren dat vrijwel alle gesproken ondernemers in principe positief staan tegenover verplaatsing naar een Agrocluster. Voor bedrijven individueel is het lastig om zelf de stap te zetten. Hier zijn de volgende redenen voor gegeven:

- **Financiën.** De belangrijkste voorwaarde waar volgens de ondernemers aan voldaan moet worden zijn de financiën. Bij een goed bod voor de huidige locatie zijn alle ondernemers bereid mee te werken aan een verplaatsing. Hierbij schatten de meeste ondernemers de kansen voor Ruimte voor Ruimte regelingen minimaal

- De **locatie** van het Agrocluster is voor veel van de bedrijven van belang vanwege het vervoer van producten van het land naar het bedrijf. Nu is de ligging van de bedrijven zo, dat men redelijk optimaal beleverd kan worden vanuit het land of vanuit eigen opslaghuizen. Hoewel de opslaghuizen wellicht verplaatst kunnen worden is dat voor het land geen optie. Zo hebben sommige bedrijven nu grond op de meest geschikte locatie voor hun product. Dit maakt dat de gesproken bedrijven allen een sterke voorkeur hebben voor een locatie dicht bij de huidige. Omdat de bedrijven die op de shortlist staan verspreid zijn over de Hoeksche Waard beperkt dit het aantal locaties
- De **restwaarde** van een nieuwe vestiging op het Agrocluster. Diverse ondernemers zijn bang dat een Agrocluster met een relatief strikt bestemmingsplan de verkoopbaarheid van hun bedrijf beperkt. Voor de ondernemers vertegenwoordigt het bedrijf ook hun pensioen en de beperkte mogelijkheden die een locatie op een Agrocluster biedt drukken de waarde daarvan.

Tijdens de gesprekken zijn ook mogelijke motieven om te verplaatsen aan bod gekomen. Deze waren zowel gericht op het inspelen op kansen als op het vermijden van kosten.

- **Urgentie van te krappe of anderszins beperkende huidige locatie:** onder de gesproken ondernemers leefde er geen urgentie om te verplaatsen omdat de bedrijfsvoering te lijden had onder een te krappe behuizing op de huidige locatie. De meeste ondernemers gaven wel aan dat men in een ideale wereld voor een ruimer bedrijf zou kiezen, maar dit werd niet als noodzaak gezien.
- **Samenwerking met andere bedrijven.** De ondernemers uit de eerste ronde gaven aan weinig mogelijkheden te zien voor fysieke samenwerking met andere bedrijven op een Agrocluster.
- **Synergie.** Over de mogelijkheden die een Agrocluster biedt voor synergie door bijvoorbeeld het delen van faciliteiten en infrastructuur zijn de ondernemers uit de eerste ronde voorzichtig.
 - Uitwisselen van personeel is geen optie omdat de bedrijven of in dezelfde maanden piekdrukke hebben, of omdat de verschillen tussen de werkzaamheden te groot zijn.
 - Gedeelde faciliteiten voor de bedrijven uit de eerste ronde beperken zich tot bijvoorbeeld een weegbrug. Vanwege de lage kosten voor dergelijke faciliteiten zijn de voordelen verwaarloosbaar
 - Gedeeld vervoer ligt gevoelig vanwege de concurrentie tussen ondernemers.
- **Biomassavergister.** Met de ondernemers is ook gesproken over een biomassavergister. Op dit moment schatten de ondernemers van verwerkende bedrijven de haalbaarheid en de meerwaarde van een dergelijke ontwikkeling voor het eigen bedrijf zeer laag in. Aardappel- en uienbedrijven gaven aan of geen reststromen te hebben, of deze voordeliger ergens anders te kunnen verkopen. Los daarvan betwijfelde men of een biomassavergister zonder subsidie nog wel levensvatbaar zou zijn, onder andere vanwege de dalende gasprijzen. Uit de verschillende beschikbare rapporten over Biomassa-installaties blijkt ook dat de haalbaarheid en rentabiliteit van dergelijke projecten niet altijd gegarandeerd is.

2.3 Conclusies gesprekken

Zoals hierboven beschreven komt uit de gesprekken een positief beeld vanuit de ondernemers tegenover verplaatsing naar een Agrocluster naar voren met de kanttekening dat het voor bedrijven individueel lastig is om zelf de stap te zetten. Daarnaast blijkt ook dat een grootschalig Agrocluster gericht met gezamenlijke faciliteiten niet haalbaar wordt geacht.

De Hoeksche Waard is een agoregio bij uitstek en de resultaten uit de eerste ronde willen niet zeggen dat er helemaal geen basis is voor een Agrocluster. Er liggen kansen voor een andere benadering. In plaats van bedrijven te verplaatsen naar een centrale locatie zou moeten onderzocht worden hoe in de Hoeksche Waard nieuwe manieren van verwaarding van akkerbouw- en landbouwgewassen ontwikkeld kunnen worden. De basis voor een Agrocluster zou dus (biobased) productinnovatie moeten zijn, waar op kleine schaal mee gestart kan worden. Een dergelijke locatie zou bijvoorbeeld rond een biomassavergister opgebouwd kunnen, maar dan in de nabijheid van de Proefboerderij in Westmaas of in de nabijheid van een ander (middelgroot tot groot) bedrijf dat een innovatie trekt.

3 Agrokatalysator als verbindend concept

3.1 Profiel Agrocluster

Naar aanleiding van de toch enigszins magere respons op het oorspronkelijke profiel van het Agrocluster zoals in Hoofdstuk 2 beschreven, is medio 2013 in overleg met de opdrachtgever besloten de focus aan te passen. In plaats van het Agrocluster te benaderen als een fysieke locatie waar bedrijven naar toe uitgeplaatst kunnen worden is het kansrijker om meer uit te gaan van een kleinschaliger Agrocluster rond één of een paar bedrijven met wellicht een biomassa centrale als verbindende schakel. In deze ronde zijn gesprekken gevoerd met de volgende partijen:

- De Proefboerderij in Westmaas
- Regionale Afvalstoffendienst Hoeksche Waard in Westmaas
- Novifarm in Numansdorp
- Hoeksche Waard op de Kaart (HWodKa)
- Provincie Zuid-Holland

Ook zijn tijdens de eerdere gesprekken met ondernemers over de oorspronkelijke onderzoeksvraag diverse onderwerpen aan bod gekomen die input hebben opgeleverd voor de Agrokatalysator.

3.2 Resultaten van interviews en research

Uit de gevoerde gesprekken (en ook terugkijkend naar de gesprekken die in januari 2013 hebben plaatsgevonden) kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

Aanknopingspunten lokale ondernemers

- Lokale ondernemers lijkt het verstandig om de energie te steken in de **versterking van het totale agrocluster** (ketenaanpak) in de Hoeksche Waard, en indien nodig daarbij samen te werken met buurregio's;
- De **innovatiekracht** van de akkerbouwketens geeft de Hoeksche Waard **onderscheidend vermogen** ten opzichte van andere regio's. Deze kracht wordt erkend en herkend in de rest van het land en zit in de volgende onderdelen:

- Innovatieve akkerbouwers die de samenwerking opzoeken;
- Handelsbedrijven en verwerkende bedrijven in de regio;
- De aanwezigheid van de Proefboerderij in Westmaas

Deze punten moeten aan de basis liggen van de versterking van het agrocluster;

- ***Uitplaatsing*** van bedrijven moet wel op de agenda blijven, maar het oorspronkelijke idee om meerdere bedrijven naar één locatie onder te brengen, blijkt onder de huidige economische omstandigheden (geen marktdruk op achter te laten locatie en daardoor te hoge verhuiskosten) niet mogelijk. Voor enkele bedrijven (zoals bijv. Mosselman) moeten de opties voor verplaatsing (en herbenutting verlaten locatie) wel verkend blijven worden. Een belangrijke randvoorwaarde voor ondernemers om te participeren in een fysiek Agrocluster of eventueel verplaatsing daar naar toe te overwegen is ***duidelijkheid over de locatie***

Kansrijke “externe” ontwikkelingen

- Hoewel dat in de gesprekken met ondernemers niet expliciet aan de orde is gesteld, lijkt ***verwerking van agroreststromen*** bij die handelsbedrijven en verwerkende bedrijven ***weinig aanknopingspunten*** te bieden (althans dat zeggen de ondernemers die gesproken zijn). De echte impuls van de verwerkende industrie moet toch vooral komen van de grote bedrijven zoals de suikerindustrie, aardappelverwerkers en zaadveredelaars. Deze zijn niet of nauwelijks vertegenwoordigd in de regio;
- De ***Provincie Zuid-Holland*** ziet de ontwikkelingen van het agrocluster in de Hoeksche Waard als een interessant initiatief om de volgende redenen:
 - In de Hoeksche Waard staat de akkerbouw centraal (en elders in de provincie biobased economy vooral getrokken wordt door de tuinbouw en de chemische industrie).
 - De Hoeksche Waard zou als trekker of als koepel kunnen fungeren voor initiatieven elders op de Zuid-Hollandse eilanden.
 - De akkerbouw invulling van de biobased economy is een mooie brug naar de ontwikkelingen in Zuidwest-Nederland (West-Brabant/Zeeland), waar ook de akkerbouw centraal staat.
 - Medio maart 2013 is de clusterregeling Biobased geopend voor initiatieven die door bedrijven getrokken worden. De biomassacentrale of andere ideeën zouden daarin ingebracht kunnen worden. Daarbij is het wel van belang om te beseffen dat het accent van de clusterregeling vooral ligt op groene grondstoffen en halffabricaten in de hogere lagen van de verwaardingspyramide van biomassa (dus gericht op food, feed, chemie en farma), maar ook bio energie projecten kunnen worden ingediend:
- Het in elkaar schuiven van de verschillende verkenningen die naar ***biogereleerde installaties*** hebben plaatsgevonden is noodzakelijk (bijv. DHV onderzoek naar Biomassa-vergisting; IMI onderzoek naar mestvergister/covergister; businessplan voor biomassacentrale op houtstromen; GFT stromen van der Schee; ideeën van Agrolab van Kiemkracht). Uit de gesprekken blijkt dat men de meest kansrijke vorm een centrale op basis van natte en droge vergisting vindt. Het meest kansrijk lijkt momenteel het initiatief van enkele bedrijven, de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid en LTO

Noord om een biovergistingscentrale te ontwikkelen. Voor de definitieve beslissing of het mogelijk en zinvol is om voor één biomassacentrale een businesscase op te gaan zetten, waarbij de onrendabele top voor de opstart wellicht gefinancierd kan worden via beschikbare subsidie-instrumenten verwijzen wij graag naar de studie van de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid van medio 2014.

- Het meest interessante aandachtspunt voor het agrocluster is wellicht het **behoud van gezamenlijk (praktijk)onderzoek** voor de akkerbouw in de Hoeksche Waard. Door het verdwijnen van de Productschappen leek ook de financiering van de Proefboerderij onder druk te staan. Inmiddels heeft de Proefboerderij een ander verdienmodel aangenomen (World Potato Centre) waar op vragen van grote bedrijven (zaadveredeling, mechanisatie, bestrijdingsmiddelen) wordt ingespeeld. Financiering wordt geregeld vanuit de Universiteit Wageningen (WUR) en participerende bedrijven. Dit terwijl innovatieve akkerbouwers aangeven dat ook juist praktijkonderzoek door boeren zelf van groot belang is voor de toekomstkracht van het Agrocluster. Nu al gaan enkele boeren al zelf aan de slag met innovaties, terwijl daarvoor eigenlijk de Proefboerderij een goed alternatief zou kunnen zijn. Belangrijk is om te verkennen hoe de Proefboerderij, en praktijkproeven door akkerbouwers de innovatiekracht van de Hoeksche Waard nog meer kunnen versterken.

3.3 Conclusies gesprekken

Uit de gesprekken in de tweede ronde komen zeven aanknopingspunten om een Agrocluster als verbindend concept in de Hoeksche Waard verder uit te bouwen. Uit de gesprekken bleek verder dat ondernemers door het lange traject de naam Agrocluster niet direct met positieve energie associëren. Daarom heeft de projectgroep besloten om in plaats van Agrocluster door te gaan met de naam Agrokatalysator (samentrekking van Agro en katalysator, om de werking van het concept als vliegwiel te benadrukken).

De keuze voor een nieuw concept is ook ingegeven door de veranderende omstandigheden. Bij de aanvang van het project Agrocluster was het normaal voor gemeenten om zich op een dergelijke manier met de huisvesting van bedrijven bezig te houden. Onder invloed van de crisis, teruglopende grondopbrengsten en een pas op de plaats door gemeenten in sturend ruimtelijk beleid ligt het primaat van dit type ontwikkelingen anno 2014 bij de markt. Bij voldoende behoefte vanuit bedrijven faciliteren gemeenten zo goed als mogelijk dergelijke ontwikkelingen, maar aanbodgericht ontwikkelen behoort tot het verleden.

Deze Agrokatalysator moet zich op de volgende zaken richten:

1. Nieuwe **inhoudsstoffen** verkrijgen uit agrarische producten, bijvoorbeeld uit aardappelloof, spruiten of knolselderij. Lokale ondernemers en de Proefboerderij kunnen deze projecten verder brengen. Het doel is om bestaand onderzoek van onder meer de WUR te koppelen aan enkele akkerbouwers in de regio. Belangrijke vragen daarbij zijn of er voorbewerking op het agrarisch bedrijf mogelijk is en de bioraffinage ergens centraal in de regio.

2. Een rendabele en haalbare vorm van **Bio-energie** opwekken met daarbij aandacht voor de organisatie van het aanleveren van reststromen en voor het opwaarderen van het eindproduct (bijvoorbeeld naar CO2 en vloeibaar gas (LNG)). SOHW, de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid en enkele ondernemers hebben hier het initiatief en zullen samen met o.a. de RAD en de Provincie moeten kijken hoe de businesscase van een dergelijke installatie rond gekregen kan worden. De energie moet zich richten op een biovergistingsinstallatie waar bedrijven en overheden gezamenlijk aan de lat staan voor de ontwikkeling. Van belang voor de business case is vooral een constante en zekere aanvoer van reststromen als input en klanten voor de afzet van de producten als warmte, elektriciteit en digistaat. Bij de afzetproducten kan aandacht voor opwaardering naar LNG en andere producten gunstig uitpakken voor de business case, onder voorwaarde dat de juiste afnemers hier bij gevonden kunnen worden. Ditzelfde geldt voor de digistaatstroom.

De bovenstaande twee actielijnen zijn kansrijke actielijnen op het gebied van biobased economy waar de komende periode energie in gestoken kan worden. Daarnaast worden in de Hoeksche Waard diverse lijnen al volop door meerdere partijen opgepakt.

3. **Promotie en Marketing** van de Hoeksche Waard als de regio voor Agro-ontwikkelingen. De Hoeksche Waard heeft al enkele paradepaardjes zoals de Hoeksche Chips, Hoeksche Wodka en de rode aardappel. Hoeksche Waard op de Kaart (HWodKa) pakt dit voortvarend op. De SOHW zou hierbij kunnen faciliteren, ook de Proefboerderij kan hier bij aansluiten met het World Potato Centre.
4. Sterkere binding tussen **stad en land**, bijvoorbeeld door bezoek van stedelingen aan boerderijen, presenteren van producten op markten in de omliggende steden, regionaal voedsel en regionale versketens. HWodKa en de lokale ondernemers staan hiervoor aan de lat (nu al vele initiatieven). Dit past ook in de groeiende populariteit van lokaal geproduceerd voedsel.
5. **Duurzaamheid en natuur** in de bedrijfsvoering, zowel in de teelt als in de randzaken. Een voorbeeld hiervan is het optimaliseren van de akkerranden in het programma GAOS. Daarnaast lopen er diverse andere initiatieven in de Hoeksche Waard zoals de Groenblauwe Dooradering, de integratie van natuurakker, sloot en talud en het programma Agroranden. SOHW en lokale ondernemers zijn bij deze projecten betrokken
6. Behouden van de **grondbalans** (organisch stofgehalte) voor de agrarische bedrijven in de regio. Hoe blijft het aandeel organische stoffen op peil en hoe kan dit beter of efficiënter bereikt worden terwijl de duurzaamheid in het oog wordt gehouden? In dit kader is ook de bodembiodiversiteit een belangrijk thema, waarbij het programma Ndicea een belangrijke tool is. Projectideeën kunnen door lokale ondernemers samen met de Proefboerderij verder opgepakt worden.
7. **Precisielandbouw** als productie-innovatie om het gebruik van bestrijdingsmiddelen, water en andere grondstoffen zou efficiënt mogelijk te regelen. De Hoeksche Waard is als regio leidend in deze technieken. Een bedrijf als Nedato is hier volop mee bezig, maar ook andere ondernemers zijn early adopters van deze technieken en participeren in projecten van het Programma Precisie Landbouw als Controlled Traffic Farming en Plaatsspecifiek Perceel Management

4 Invulling Agrokatalysator

4.1 Afwegingskader

Uit de vorige twee hoofdstukken blijkt het verschil tussen het Agrocluster en de Agrokatalysator. Naast de input uit de gesprekken en documenten is er ook op basis van een aantal andere criteria onderscheid te maken tussen de beide profielen. In de onderstaande tabel zijn deze verschillen weergegeven.

Tabel 4.1 Gevolgen van profielkeuze: inschatting risico's

	Agrocluster	Agrokatalysator
Kosten (inschatting)	Hoog Verplaatsing van bedrijven is kostbaar, investeringen in infrastructuur nodig (afhankelijk van locatie) en gelden voor sanering	Laag Geen grote investeringen nodig voor verplaatsing, ruimtebeslag beperkt
Potentiële bedrijven	Enkele tot geen bedrijven Uit eigen beweging zullen geen bedrijven naar een Agrocluster verplaatsen. Ook de behoefte van buiten de regio is laag. Voorlopig lijkt alleen Mosselman een kandidaat op voorwaarde dat het bedrijf als gevolg van de ontwikkeling van Swanenblake moet verplaatsen	Meerdere bedrijven Diverse ondernemers hebben aangegeven interesse te hebben in projecten rond kansrijke innovaties
Locatie	Kritiek punt Om de doelstellingen van minder verkeer door de Hoeksche Waard te kunnen combineren met de wensen van ondernemers is een ingewikkeld vraagstuk. De beoogde bedrijven zijn verspreid over de Hoeksche Waard en de locatiekeuze zal financiële en emotionele consequenties hebben, maar ook gevolgen voor de	Flexibel punt Omdat een belangrijk deel van de onderdelen van de Agrokatalysator op de Proefboerderij of bij bestaande bedrijven kunnen plaatsvinden en de benodigde ruimte op een locatie beperkter is, is het locatievraagstuk eenvoudiger. De locatie is minder belangrijk en gedacht kan worden aan ontwikkelingen in de

	bedrijfsvoering. Feit blijft wel dat de ondernemers van mening zijn dat er zonder een daadwerkelijke keuze voor een locatie geen voortgang gemaakt kan worden	buurt van trekkers van innovatieve projecten plaats te laten vinden. Feit blijft wel dat de ondernemers van mening zijn dat er zonder een daadwerkelijke keuze voor een locatie geen voortgang gemaakt kan worden
Bio-energie project	Haalbaarheid laag tot redelijk Afhankelijk van voldoende aanvoer van biomassa en klanten voor de output is een (kleinschalig) rendabel bio-energie project mogelijk. Warmte en andere producten kunnen afgezet worden aan het Agrocluster	Haalbaarheid laag tot redelijk Afhankelijk van de invulling van aanvoer en uitvoer is een (kleinschalig) rendabel bio-energie project mogelijk. Warmte en elektriciteit en digistaat kunnen afgezet worden aan innovatieve bedrijven verbonden aan de Agro-katalysator
Financiering	Gemeenten Voor financiering van een Agrocluster staan in eerste instantie de gemeenten aan de lat. Ruimte voor Ruimte is vanwege de situatie op de woningmarkt momenteel niet inzetbaar en bedrijven ondervinden niet genoeg urgentie om zelf te investeren. De financieringsbehoefte is aanbodgericht	Publiek en Privaat Een aantal van de projecten uit de Agro-katalysator kan aanspraak maken op bijvoorbeeld clusterregelingen van de Provincie Zuid-Holland. Daarnaast zijn ondernemers bereid om bij kansrijke nieuwe innovatieprojecten zelf te investeren. De gemeenten kunnen volstaan met faciliteren van het proces door middel van inzet van geld of uren. De financieringsbehoefte is vraaggericht

4.2 Vervolgstappen

Uit de gesprekken met ondernemers en andere partijen blijkt duidelijk dat de ontwikkeling van een Agrocluster op een centrale locatie niet meer past bij de huidige omstandigheden. De kosten hiervan zullen te hoog oplopen en de budgetten van de gemeenten in de Hoeksche Waard teveel onder druk zetten.

De kansen om in de Hoeksche Waard de agrarische sector verder te ontwikkelen liggen juist bij een verbindend concept waarin de verschillende onderscheidende eigenschappen van de regio samen worden gebracht. Een Agro-katalysator benadering waarin langs de zeven actielijnen uit hoofdstuk 3 de positie van de Hoeksche Waard als innovatieve regio verder wordt versterkt heeft daarvoor toegevoegde waarde. Voor een dergelijke benadering zijn de volgende vervolgstappen aan de orde.

Agrokatalysator

	Vervolgstap	Partners
1	Identificeren concepten voor innovatieve akkerbouw	LTO Noord, SOHW, HWodKa, ondernemers, Provincie Zuid-Holland
2	Besluit Bio-energie	SOHW, OZHZ, RADHW, ondernemers
3	Bepalen ontwikkellocatie	Gemeenten Hoeksche Waard
4	Afronden traject Mosselman	Gemeente Korendijk, Mosselman, Prohuis, Peter v.h. Wout

- Voor vervolgstap 1 is uit de diverse gesprekken met ondernemers en andere partijen gebleken dat de Hoeksche Waard een zeer innovatieve agoregio met onder meer actieve ondernemers, het World Potato Centre en de Proefboerderij. Op dit moment geven ondernemers aan dat er uit bedrijfsperspectief geen noodzaak is om te innoveren. De hoge prijzen voor agrarische producten houden in dat ondernemers de tijd en energie richten op efficiënte bedrijfsvoering. Dit neemt niet weg dat de ondernemers wel geïnteresseerd zijn in nieuwe trajecten. Men geeft aan met name behoefte te hebben aan contacten met bedrijven die actief zijn in biobased en agroketens met producten die perspectief hebben op afzet. In de woorden van agrarische ondernemers: “als er iemand komt met een verzoek om een gewas te telen voor bepaalde inhoudsstoffen tegen een redelijke prijs, dan zijn boeren de eersten om dit te gaan verbouwen”. De taak van de regionale partners is deze contacten en nieuwe trajecten zoveel mogelijk te faciliteren. Daarnaast moeten ook verbindingen gelegd worden met mogelijke financieringsbronnen en subsidieregelingen om dergelijke projecten door een opstartfase te leiden. De focus moet hierbij niet alleen liggen op de eigen regio. Ook het binnenhalen van externe kennis naar de regio Hoeksche Waard, waarbij deze als proeftuin fungeert, heeft een duidelijke toegevoegde waarde. De Hoeksche Waard kan zich hiermee profileren als koploper- én pilotregio op het gebied van bijvoorbeeld inhoudsstoffen, verwaarding van akkerbouwproducten maar wellicht ook biomassa vergisting en andere thema's.
- Voor vervolgstap 2 moet een beslissing genomen worden over de scope waar bio-energie wordt opgepakt in de Hoeksche Waard. Het traject hiervoor loopt al geruime tijd en langzamerhand lijkt het duidelijk dat een grootschalige ontwikkeling waarbij mest de Hoeksche Waard in geïmporteerd gezien de onzekerheden over aanvoer van deze biomassa en de mogelijke veranderingen in mestwetgeving geen uitgemakte zaak. Er zou ook gekozen kunnen worden voor decentrale kleinschaligere opwekking van energie met input van biomassa uit de Hoeksche Waard zelf als uitgangspunt. Een besluit over de richting nemen is echter het grootste belang, om dat dit inhoudt dat ondernemers ook betrokken kunnen worden bij de ontwikkeling van een installatie, en dat het ingepast kan worden in een nieuwe locatie voor de Agro-

katalysator. Voor de overwegingen die ten grondslag liggen aan dit besluit verwijzen wij graag naar de studie van de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid van medio 2014.

- Vervolgstep 3 komt in hoofdstuk 5 van dit document aan de orde waarin een vergelijking tussen de vijf potentiële locaties is beschreven. Uiteindelijk is het aan de gemeenten in de projectgroep om hier een keuze in te maken.
- Vervolgstep 4 is in principe een lokale aangelegenheid waarbij moet worden aangekend dat een eventuele uitplaatsing van Mosselman wellicht ook een positieve uitwerking kan hebben op de Agrokatalysator. Hiervoor is het zaak allereerst een locatie voor de ontwikkeling van een Agrokatalysator te bepalen.

5 Bepalen eisen ontwikkellocaties

5.1 Locaties

De gemeenten in de Hoeksche Waard hebben in een eerder stadium al bepaald welke locaties in aanmerking zouden komen voor de vestiging van het Agrocluster. De verandering van de scope van het project naar Agrokatalsator heeft aan de keuze voor de locaties niks veranderd. In figuur 5.1 hieronder is een globale indicatie gegeven van de verschillende potentiële locaties. Het gaat om:

Tabel 5.1 Locaties Agrokatalsator

Locatie	Gemeente	Omschrijving
1	Oud-Beijerland	Ten oosten, tussen O-B en N217
2	Binnenmaas	Ten oosten van A29
3	Binnenmaas	Ten Noorden van N217
4	Korendijk	Ten noorden van Z-B
5	Cromstrijen	Ten westen van A29, afrit Numansdorp

Figuur 5.1 Locaties Agrokatalsator

Vanwege de premature fase waarin de Agrokatalysator zich nog bevindt, en de gevolgen van de analyse voor prijsopdrijving op bestaande locaties, is ervoor gekozen om de precieze locaties niet te benoemen, maar om dit globaal te doen.

5.2 Locatie eisen bedrijven algemeen

Op een ruimtelijke schaal opereren bedrijven op internationaal-, nationaal- en regionaal niveau. In tabel 5.2 is een overzicht gegeven van factoren die bepalend zijn voor de concurrentieverhoudingen tussen landen, regio's onderling en binnen regio's. De Agrokatalysator is een ontwikkeling die de potentie van de lokale bedrijven om te kunnen concurreren met andere regio's mogelijk vergroot. Voor de bedrijven in de Hoeksche Waard is vooral de gebiedskwaliteit van belang. Bij gebiedskwaliteit zijn vooral de factoren bereikbaarheid en vestigingslocatie van belang.

Figuur 5.2 Locatiekeuze op een ruimtelijke schaal

Categorieën	Tussen landen	Tussen regio's in één land	Binnen een regio
1 Economisch profiel	+	0	-
2 Marktaspecten	+	0	-
3 Belastingen	+	0	-
4 Regelgeving	+	0	-
5 Stimuleringsmaatregelen	+	0	-
6 Arbeidsklimaat	+	+	-
7 Toeleveranciers en kennis	+	+	-
8 Telecomvoorzieningen	+	+	-
9 Woon- en leefklimaat	+	+	-
10 Bereikbaarheid	+	+	+
11 Vestigingslocaties	+	+	+

Internationale Concurrentie

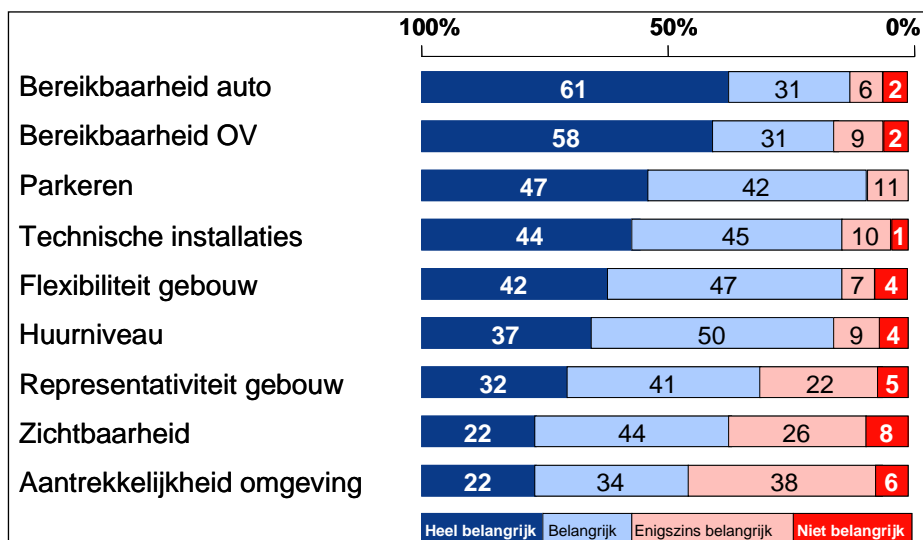
Regionale Attractiviteit

Gebiedskwaliteit

Bron: BCI

Over de eisen die bedrijven stellen aan een vestigingslocatie is ook het nodige bekend (zie tabel 5.3). In de onderstaande figuur is voor diverse factoren weergegeven wat voor belang bedrijven hieraan hechten bij de selectie van een nieuwe locatie. In het bijzonder bereikbaarheid per auto scoort hoog, terwijl bijvoorbeeld een zichtlocatie van minder belang is. De rangorde van de criteria in 5.3 geldt voor alle bedrijven. Voor agro gerelateerde bedrijven zal de rangorde licht anders zijn. Voornamelijk technische installaties, flexibiliteit van gebouwen en het huurniveau zullen relatief belangrijker gevonden worden, terwijl bereikbaarheid OV, en aantrekkelijkheid omgeving minder van belang zijn. Bereikbaarheid per auto blijft overigens wel de belangrijkste factor.

Figuur 5.3 Locatiecriteria nieuwe vestiging voor alle typen bedrijven

Bron: BCI/Property.nl

5.3 Onderscheidende locatiecriteria

Om te bepalen waar een geschikte locatie voor de Agrokatalysator aan moet voldoen zijn de locatie-eisen in beeld gebracht op basis van de plannen die er voor het terrein liggen. Hieruit komen de volgende punten naar voren:

- Bereikbaarheid
 - Voor bedrijven die eventueel verplaatsen naar de Agrokatalysator is een gunstige ligging van belang. Afhankelijk van het type bedrijf en het type pand dat op een Agrokatalysator gevestigd wordt is dit een onderscheidende factor. Het gaat hierbij zowel over bereikbaarheid (afstand tot A29 en toeleidende infrastructuur) als ligging nabij het huidige woon/werk adres. Ook voor de aanvoer van reststromen is deze factor belangrijk. De ideale locatie ligt op korte afstand van rijks- en provinciale wegen. Het wegennet is ingericht om (zwaar) vrachtverkeer af te handelen zonder dat daarbij onveilige situaties ontstaan. De wegen voldoen ook technisch aan de eisen die moderne logistiek en distributie stellen. Ter illustratie van de globale liggingen van de locaties ten opzichte van het grootste deel van de agro-gerelateerde bedrijven in de Hoeksche Waard is figuur 5.4 toegevoegd

Figuur 5.4 Nabijheid agrobedrijven per locatie (straal 1 km)

- Ligging
 - Uit de interviews met ondernemers in de Hoeksche Waard is gebleken dat het voor een aanzienlijk deel om bedrijven gaat met specifieke omstandigheden zoals een bedrijf aan huis, meerdere verspreide panden (ook buiten de regio) of terreinen. Dit houdt in dat de geschiktheid van de ligging van een eventueel nieuw terrein of bedrijf mede bepaald wordt door de afstand tot het huis of de andere vestigingen. Deze factor is voor elk bedrijf verschillend en daarom moeilijk te faciliteren op één enkele locatie. Ter illustratie van de globale liggingen van de locaties ten opzichte van geïnteresseerden in het oorspronkelijke Agrocluster in de Hoeksche Waard is figuur 5.5 toegevoegd. De ideale locatie ligt voor zoveel mogelijk (geïnteresseerde) bedrijven op een gunstige locatie.

Figuur 5.5 Nabijheid geïnteresseerden Agrocluster per locatie (straal 1 km)

- Restwaarde
 - De restwaarde van panden op de Agrokatalysator is voor veel ondernemers van belang. Vooral beperkende bestemmingsplannen kunnen de restwaarde beperken. Omdat de opvolging van bedrijven in veel gevallen geen uitgemakte zaak is, hebben ondernemers er belang bij om over courante panden en locaties te beschikken die hun waarde behouden. Hierbij speelt ook de bestemming van een terrein een rol. Een terrein dat is aangeduid als locatie voor alleen maar agrarische bedrijven is minder courant dan terreinen met een bredere bestemming. De ideale locatie gaat flexibel om met de bedrijven en bestemmingen, zonder het specifieke karakter van een Agrokatalysator te verliezen
- Synergie
 - Ondernemers waren beperkt geïnteresseerd in de synergievoordelen die een Agrokatalysator zou kunnen opleveren. Het idee leek aantrekkelijk, maar zonder grote impact. Gedeelde infrastructuur of samenwerkingsverbanden spelen geen rol van betekenis in de keuze voor een ideale locatie

Naast de locatie-eisen die uit gesprekken met ondernemers zijn gebleken zijn er ook nog een aantal andere locatie-eisen die door de gemeenten zijn aangedragen en algemene locatie-eisen.

- Hindercategorie
 - De maximaal toegestane milieuhindercategorie kan van belang zijn voor de vestiging van bedrijven. De variatie in de Hoeksche Waard is categorie 3 of 4 (met ontheffing) waarbij 4 de meeste mogelijkheden biedt. Voor bedrijven op de Agrokatalysator zijn de volgende categorieën als richtlijn van belang:
 - Landbouw: Categorie 2
 - Groothandel in akkerbouw: Categorie 3.1 tot 4.2 (afhankelijk van capaciteit)
 - Goederenvervoer weg: Categorie 3.1
 - Covergisters: 3.2
 - Overige biomassa: 3.2
- Direct te betrekken
 - Voor de snelheid van de ontwikkeling en de duidelijkheid richting ondernemers heeft een direct te betrekken locatie met gerealiseerde infrastructuur vanzelfsprekend de voorkeur
- Beschikbare ruimte
 - Het totaal beschikbare oppervlak aan percelen kan van invloed zijn op de ontwikkelingsmogelijkheden. Hoe meer beschikbare ruimte, des te beter. Een aantal ondernemers gaf aan uitbreidingsplannen (in meer of minder concrete mate) te hebben op de huidige locatie. Dit kan een goede aanleiding zijn voor herplaatsing naar een Agrokatalysator

- Geschiktheid voor bio-energie
 - Een belangrijke ontwikkeling voor de Agrokatalysator is de mogelijke vestiging van een bio-energie installatie (type nader te bepalen). Een dergelijke installatie kan geurhinder met zich meebrengen en locaties dichterbij woonwijken zijn daardoor minder geschikt. Zie hiervoor ook de milieuhindercategorieën

- Geschiktheid voor Mosselman
 - De uitplaatsing van Mosselman uit Piershil naar het Agrokatalysator is een actueel dossier waarmee de Agrokatalysator gestart kan worden. De voorkeur van Mosselman B.V. zal waarschijnlijk een locatie niet te ver van de huidige locatie zijn, maar ook bereikbaarheid speelt hier een belangrijke rol. Omdat de gesprekken met Mosselman afhangen van de locatie is dit een moeilijk te bepalen factor

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Uit het traject en proces dat in het afgelopen anderhalf jaar met het Agrocluster is doorlopen is duidelijk geworden dat de Hoeksche Waard een koploperregio is op het gebied van innovatieve akkerbouw met gedreven ondernemers en voldoende aanknopingspunten voor de komende jaren. Aanvankelijk richtte de projectgroep zich op het verplaatsen van enkele agrobedrijven naar een nieuw te ontwikkelen bedrijventerrein (project Agrocluster). Gaandeweg dit traject bleek dat daarvoor bij bedrijven momenteel weinig belangstelling bestaat.

Wel hebben bedrijven (landbouw, handel, verwerking) aangegeven verder met elkaar door te willen op gebied van verduurzaming en innovatie in agroketens in de Hoeksche Waard. De Projectgroep is daarin meegegaan en heeft zich de laatste maanden toegelegd op stimulering van vernieuwing en verduurzaming in de agrarische sector. Dit heeft dan ook geleid tot het hernoemen van het project tot Agrokatalysator.

De keuze voor een nieuw concept is ook ingegeven door de veranderende omstandigheden. Bij de aanvang van het project Agrocluster was het normaal voor gemeenten om zich op een dergelijke manier met de huisvesting van bedrijven bezig te houden. Onder invloed van de crisis, teruglopende grondopbrengsten en een pas op de plaats door gemeenten in sturend ruimtelijk beleid ligt het primaat van dit type ontwikkelingen anno 2014 bij de markt. Bij voldoende behoefte vanuit bedrijven faciliteren gemeenten zo goed als mogelijk dergelijke ontwikkelingen, maar aanbodgericht ontwikkelen behoort tot het verleden.

De Agrokatalysator is meer dan een locatie. Het is ook een visie op de belangrijkste economische sector in de Hoeksche Waard en hoe de gemeenten deze het beste kunnen faciliteren. Hiervoor is het aansluiten bij de diverse lopende en aankomende initiatieven op dit gebied van groot belang, evenals het informeren van de ondernemers over de mogelijkheden. Door de eventuele komst van een bio-energie installatie dan ook nog te koppelen aan een bedrijf dat de restproducten af kan nemen (bijvoorbeeld een nieuwe locatie voor Mosselman, maar dit kan ook een ander bedrijf zijn), kan ook een start worden gemaakt met een fysieke locatie van de Agrokatalysator.

6.2 Aanbevelingen vervolgtraject

In het vervolg van het Project Agrokatalysator moeten de volgende onderwerpen worden uitgewerkt:

- Samen met bedrijven nagaan waar nieuwe kansen liggen in de akkerbouw. Het gaat nu goed in deze bedrijfstak, maar er zijn ook enkele kansen en bedreigingen waarover met de sector van gedachten gewisseld gaat worden:
 - Wat betekenen de veranderingen op diverse ‘mestmarkten’ voor de toekomstige aanvoer naar de Hoeksche Waard?
 - Meer algemeen vragen de zorgen over de grondbalans (organisch stofgehalte) om nieuwe inzichten.
 - Is het nu al nodig om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen in de biobased economy, zoals dat in de Greenports en in Brabant en Zeeland al wel gebeurt? Waar liggen dan de kansen voor de regio? Daarbij kan op termijn worden geacht aan het halen van specifieke inhoudsstoffen uit specifieke akkerbouwgewassen (zoals bijv. spruiten, knolselderij of aardappelloof) of het beter benutten van reststromen (grassen, hout) vanuit het landschap. Wat kunnen we leren van andere regio’s, welke afnemers zitten op die inhoudsstoffen te wachten en welke goede voorbeelden van bedrijven van elders kunnen in de regio worden toegelicht om dan te kunnen bepalen waar nu de echte kansen liggen voor ondernemers in de Hoeksche Waard.
- Er zijn diverse analyses opgesteld om te bepalen of biomassavergisting van mest of ander biomassa rendabel te maken is in de Hoeksche Waard. Dit levert antwoorden op de volgende vragen op:
 - Is vergisting van mest een reële optie?
 - Zo nee, heeft de Hoeksche Waard voldoende “eigen” biomassa om een kleinere centrale op te zetten?
 - Zijn er bedrijven die de (rest)warmte effectief kunnen inzetten?
- Een derde thema blijft het met elkaar (bedrijven en overheden) bepalen van een locatie waar agrobédrijven zich kunnen vestigen in de toekomst. Er zijn nog steeds enkele bedrijven die op termijn op zoek zijn naar een nieuwe locatie. Bedrijven hebben aangegeven dat duidelijkheid over een mogelijke locatie voor hen van belang is. Een dergelijke locatie moet aan een aantal eisen voldoen (bereikbaarheid, milieuruimte, clustermogelijkheden) die met bedrijven verder aangescherpt zouden kunnen worden.
- De Hoeksche Waard staat met projecten vanuit HWodKa, Hoeksche Chips en Hoeksche Wodka, agrarisch natuurbeheer en het realiseren van een sterkere binding van stad en land al in de (nationale) schijnwerpers. Met ondernemers zal worden nagegaan of ook andere zaken (rond innovatie en duurzaamheid) in de communicatie meegenomen zouden kunnen worden. Denk hierbij aan projecten op het gebied van precisielandbouw en proeven die op de Proefboerderij plaatsvinden. Daardoor kan nog beter duidelijk worden gemaakt dat de landbouw (akkerbouw) ‘top’ is in de Hoeksche Waard, zowel op het gebied van ‘beleving’ als op het gebied van innovatie en duurzaamheid.

De Projectgroep Agrokatalysator moet dus blijvend werk maken van de vernieuwing in agroketens in de Hoeksche Waard. Uit deze opsomming van projecten en voorstellen van de Projectgroep Agrokatalysator kan worden afgeleid dat er veel raakvlakken zijn met het thema 'Duurzame landbouw in een duurzaam landschap'. De Projectgroep Agrokatalysator is bereid om haar initiatieven in brengen in dat bredere thema 'Duurzame landbouw in een duurzaam landschap'. Hiervoor bestaan twee redenen. Allereerst omdat voor een groot deel het om dezelfde doelgroep gaat (agrariërs, handel en verwerking). Ten tweede is die samenwerking ook nodig om tot een zinvolle en concrete Investeringsagenda te komen, waarin ook de ondernemers een duidelijke inbreng hebben. De provincie is bij de totstandkoming van die agenda een belangrijke partner, en vanuit het economisch beleid van de provincie wordt veel waarde gehecht aan enkele van bovengenoemde onderwerpen van de projectgroep Agrokatalysator (innovaties in de akkerbouw en reële plannen voor biomassa-vergisting).

Het is daarom van belang dat de beide trajecten goed op elkaar worden afgestemd. De projectgroep Agrokatalysator zou op korte termijn haar concrete vervolgactiviteiten moeten voorleggen aan degenen die verantwoordelijk zijn voor het samenstellen van de Investeringsagenda Hoeksche Waard om te bezien of en hoe de twee trajecten geïntegreerd gaan worden.

Bijlage 1 Interviews

Organisatie

Kleinjan's Aardappelen

Agpro Leiden

Mol Aardappelgroothandel

Van der Schee

Hoeksche Hoeve

Proefboerderij

RAD Hoeksche Waard

Novifarm

Provincie Zuid-Holland

Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid

Prohuis

Hoeksche Waard op de Kaart
